

Tab. 2. Společná referenční úroveň 1 EQF

úroveň	1	
znalosti	Vybavit si základní všeobecné znalosti.	
dovednosti	Používat základní dovednosti a vykonávání jednoduchých úkolů.	
osobní a odborná kompetence	samo- statnost a odpověd- nost	Plnit pracovní nebo učební úkoly pod přímým dohledem a projevit osobní efektivitu v jednoduchém a stabilním kontextu.
	kompetence učit se	Přijmout poradenství v otázkách učení.
	komuni- kační a sociální kompetence	Odpovídat na jednoduchou písemnou a ústní komunikaci Projevovat svou sociální roli.
	odborná a profesní kompetence	Projevovat povědomí o postupech pro řešení problémů.

Zdroj: NÚOV 2005

Například společná referenční úroveň 1, která odpovídá úrovni základního vzdělání, je definována tak, jak je uvedeno v tab. 2.

Evropa se po pádu železné opony vydala cestou eliminace nefunkčních hranic a překážek mezi jednotlivými státy. Jedním z projevů tohoto směřování je podpora mobility občanů. Všeobecný konsensus však současně přiznává jednotlivým státům i regionům nezadatelné právo na autonomní vzdělávací systémy. Nadále tedy v Evropě existuje tradičně široká pestrost studijních programů, certifikátů, kvalifikací, povolání, což je vnímáno jako pozitivum. Tato pluralita má ovšem svůj rub, jímž je značná nepřehlednost brzdící studijní i pracovní mobilitu. V této pestrosti se lze jen velmi těžko orientovat pomocí tradičních charakteristik, jakými jsou například délka studia či obsah výuky. Z tohoto důvodu proto vzniká Evropský rámec kvalifikací. Do EQF bude možné dosadit konkrétní komponentu ze světa vzdělávání (např. kvalifikaci, certifikát) či světa práce (např. nějaké povolání) a identifikovat příslušnou referenční úroveň. V obrazném slova smyslu jde o převod na jednoho jmenovatele, jímž jsou výsledky učení - kompetence .

Do Evropského rámce kvalifikací jsou vkládána velká politická očekávání. Rámec je vnímán jako nástroj, jehož fungování má podpořit základní principy evropského společenství. Při výčtu funkcí EQF jsou nejčastěji zmiňovány přínosy související s mobilitou občanů EU, s transparentností a důvěryhodností vzdělávání a certifikátů, s řízením kvality vzdělávání. Předpokládá se, že existence EQF podpoří probí-

hající reformy vzdělávání v evropských zemích. V tomto smyslu reprezentuje EQF koncept, který chápe výsledky učení jako primární kategorii. Obsah, délka vzdělávání, typy vzdělávacích institucí jsou z tohoto pohledu druhotné.

Koncept Evropského rámce kvalifikací je jedním s východisek pro specifické aktivity v jednotlivých evropských státech. V České republice jde konkrétně o tzv. Národní soustavu kvalifikací (NSK), Národní soustavu povolání (NSP) a procesy tzv. ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání. Zásadní je také souvislost EQF s celou reformou vzdělávání ve školách. Ta je procedurálně postavena na dvojestupňové tvorbě kurikula, jehož základním fundamentem jsou právě výsledky vzdělávání – kompetence. Stejně tak je tomu v Evropském rámci kvalifikací.

V koncepčních materiálech, které se věnují vzniku Evropského rámce kvalifikací jsou explicitně uvedeny funkce, které EQF **nebude** plnit. Rámec zejména nebude nahrazovat existující nebo vznikající národní a/nebo odvětvové soustavy kvalifikací. EQF nebude zahrnovat podrobné popisy jednotlivých kvalifikací, vzdělávacích cest. Ambicí EQF není ani definovat nové kvalifikace. Rámec nemá žádné funkce v řízení, legislativě, mzdovém vyjednávání a v zajišťování kvality. Tyto vyjmenované funkce spadají podle všeobecného konsensu do kompetence jednotlivých států a jejich soustav kvalifikací.

Evropský rámec kvalifikací disponuje silnou podporou celoevropských institucí i většiny členských států. Velmi podstatný je étos tohoto nového systému, který podporuje rozšíření občanských práv obyvatel Evropy. Jde zejména o právo zvolit si svobodně místo k životu a práci (mobilita) a právo občanů na uznání a certifikaci dosažených znalostí a dovedností nezávisle na tom, jak byly získány. Působení EQF bude však pravděpodobně „tiché“ a „skryté“, většina občanů o tomto systému nebude mít ani tušení a jeho vliv pocítí až ve specifických situacích spojených například s uznáním své kvalifikace v jiném státě.

2. Vzdělavatelé v kontextu EQF

Profese vzdělavatelů se v různých kontextech nazývají různě. Nejčastějšími názvy profesí jsou: učitel, lektor, trenér, instruktor, školitel, kouč, supervizor, konzultant, poradce, mentor, tutor atd. Vzdělavatele, ať už mají různá profesní jména, působí v různých kontextech a mají různé profesní role, spojují dva znaky:

- Disponují odbornými kompetencemi v určitém oboru lidské činnosti. Tyto kompetence jsou na značné až mistrovské úrovni. Lze říci, že vzdělavatelé jsou experty v určitém oboru.
- Disponují specifickými dovednostmi předávat své znalosti a dovednosti druhým, dovedou řídit a facilitovat učení jiných. Jsou to tedy kompetence pedagogické, resp. andragogické.

V souvislosti s EQF si položíme otázku, **od které referenční úrovně lze vysledovat oba dva znaky charakterizující vzdělavatele.**

První stopa profese vzdělavatele se v EQF objevuje na 4. referenční úrovni; ta je definována takto:

Tab. 3. Společná referenční úroveň 4 EQF

úroveň		4
znalosti		Používat rozsáhlé oborově specifické a teoretické znalosti.
dovednosti		Vytvářet strategické přístupy k úkolům, které vznikají v práci nebo ve studiu, aplikací specializovaných znalostí a využíváním oborových informačních zdrojů. Hodnotit výsledky z hlediska použitého strategického přístupu.
osobní a odborná kompetence	samostatnost a odpovědnost	Zvládnout roli pod vedením v pracovním nebo ve studijním kontextu, který je obvykle předvídatelný, a kde je zapojeno mnoho faktorů, které způsobují změny, přičemž některé faktory jsou ve vzájemném vztahu. Navrhovat, jak zlepšit výsledky. Dohlížet na rutinní práci ostatních a přebírat určitou zodpovědnost za vzdělávání ostatních.
	kompetence učit se	Projevovat samostatné řízení učení.
	komunikační a sociální kompetence	Vytvářet (a odpovídat na) podrobnou písemnou a ústní komunikaci v neznámých situacích.
	odborná a profesní kompetence	Řešit problémy integrováním informací z odborných zdrojů a brát přitom v úvahu příslušné sociální a etické otázky.

Zdroj: NÚOV 2005

Expertní znalost určitého oboru je zde zcela zřejmá. Prolíná se všemi aspekty této referenční úrovně. Jednoznačně a výslovně je např. pojmenována v oblasti znalostí: „*Používat rozsáhlé oborově specifické a teoretické znalosti*“.

Zodpovědnost za proces učení jiných je zde vyjádřena takto: „...*přebírat určitou odpovědnost za vzdělávání ostatních*.“

Zcela explicitně je profese vzdělavatele přítomna v 5. a 6. referenční úrovni Evropského rámce kvalifikací.

Tab. 4. Společná referenční úroveň 5 a 6 EQF

úroveň	5	6
znalosti	Používat rozsáhlé teoretické a praktické znalosti, které jsou často specializované v rámci oboru, a projevat povědomí o limitech znalostního základu.	Používat podrobné teoretické a praktické znalosti oboru. Některé znalosti jsou v popředí oboru a budou zahrnovat kritické chápání teorií a principů.
dovednosti	Vytvářet strategické a tvůrčí odezvy při zkoumání řešení dobře definovaných konkrétních a abstraktních problémů. Prokazovat přenesení teoretických a praktických znalostí do řešení problémů.	Projevovat zvládnutí metod a nástrojů ve složitém a specializovaném oboru a demonstrovat inovace v používaných metodách Vymýšlet a podporovat argumenty pro řešení problémů.
osobní a odborná kompetence	samostatnost a odpovědnost Samostatně zvládat projekty, které vyžadují řešení problémů, přičemž existuje mnoho faktorů, z nichž některé se vzájemně ovlivňují a vedou k nepředvídatelným změnám. Projevovat tvořivost při rozvíjení projektů Řídit jiné lidi a kontrolovat vlastní výkony a výkony jiných Vzdělávat jiné a rozvíjet týmový výkon.	Demonstrovat odpovědnost za administrativní plán, management prostředků a týmů v pracovním a studijním kontextu, který je nepředvídatelný a vyžaduje řešení složitých problémů, přičemž je zde mnoho vzájemně se ovlivňujících faktorů. Ukázat tvořivost v rozvíjení projektů a ukázat iniciativu v řízení procesů, které zahrnují vzdělávání ostatních tak, aby se rozvíjel.
	kompetence učít se Hodnotit vlastní učení a identifikovat vzdělávací potřeby nezbytné k absolvování dalšího vzdělávání.	Důsledně hodnotit vlastní učení a identifikovat vzdělávací potřeby.
	komunikační a sociální kompetence Sdělovat myšlenky dobře strukturovaným a logickým způsobem svým spolupracovníkům, vedoucím a zákazníkům s použitím kvalitativních a kvantitativních informací. Vyjadřovat vnímavý internalizovaný osobní světový názor odrážející závazky k ostatním.	Sdělovat myšlenky, problémy a řešení jak odborníkům, tak laickým posluchačům s použitím řady technik zahrnujících kvalitativní a kvantitativní informace. Vyjadřovat vnímavý internalizovaný osobní světový názor manifestující solidaritu s ostatními.
	odborná a profesní kompetence Formulovat reakce na abstraktní a konkrétní problémy . Projevovat zkušenosti z funkční interakce v oboru Dělat si úsudek na základě znalostí příslušných sociálních a etických otázek.	Shromažďovat a interpretovat příslušné údaje v oboru pro řešení problémů Prokazovat zkušenosti z pracovní interakce ve složitém prostředí. Dělat si úsudek na základě sociálních a etických otázek, které vznikají v práci a ve studiu.

Zdroj: NÚOV 2005

Na 7. a 8. referenční úrovni návrhu Evropského rámce kvalifikací jsou kompetence vztahující se k vrcholné manažerské práci a k vědecké práci, které v sobě implicitně obsahují řízení učení se jiných.

Tab. 5. Společná referenční úroveň 7 a 8 EQF

úroveň		7	8
znalosti		Používat vysoce specializované teoretické a praktické znalosti, z nichž některé jsou v popředí znalostí v oboru. Tyto znalosti tvoří základ originality v rozvíjení a/nebo aplikování myšlenek. Projevovat kritické povědomí o otázkách znalostí v oboru a na styčné ploše mezi různými obory	Používat specializované znalosti ke kritické analýze, evaluaci a syntéze nových a složitých myšlenek, které jsou na nejpokročilejší hranici oboru. Rozšiřovat nebo znovu definovat existující znalosti a/nebo profesní praxi v oboru nebo na styčné ploše mezi obory.
dovednosti		Vytvářet vědeckou diagnózu problémů integrováním znalostí z nových nebo interdisciplinárních oborů a vytvářet si úsudek na základě neúplných nebo omezených informací. Rozvíjet nové dovednosti v reakci na objevující se znalosti a techniky.	Zkoumat, koncipovat, navrhovat, realizovat a přizpůsobovat projekty, které vedou k novým znalostem a k novým postupům řešení.
osobní a odborná kompetence	samostatnost a odpovědnost	Projevovat vůdčí schopnosti a inovaci v pracovním a studijním kontextu, který není dobře známý, je složitý a nepředvídatelný a který vyžaduje řešení problémů zahrnujících mnoho vzájemně se ovlivňujících faktorů. Kontrolovat strategický výkon týmů.	Projevovat významné vůdčí schopnosti, inovace a samostatnost v pracovním i studijním kontextu, který je neobvyklý a vyžaduje řešení problémů, jež zahrnují mnoho vzájemně se ovlivňujících faktorů.
	kompetence učít se	Projevovat samostatnost v řízení učení a vysokou míru porozumění vzdělávacím procesům.	Autoritativně komunikovat prostřednictvím aktivní účasti v kritických dialogích s rovnocennými protějšky v odborné obci. Podrobně zkoumat a přemýšlet o společenských normách a vztazích a vést akce na jejich změnu.
	komunikační a sociální kompetence	Sdělovat výsledky, metody a podpůrná zdůvodnění projektů odborníkům a laickým posluchačům s použitím vhodných technik. Podrobně zkoumat a přemýšlet o společenských normách a vztazích a jednat tak, aby se změnily.	Autoritativně komunikovat prostřednictvím aktivní účasti v kritických dialogích s rovnocennými protějšky v odborné obci. Podrobně zkoumat a přemýšlet o společenských normách a vztazích a vést akce na jejich změnu.
	odborná a profesní kompetence	Řešit problémy integrováním složitých pramenů znalostí, které jsou někdy neúplné, a v novém a neznámém kontextu. Prokazovat zkušenosti z pracovní interakce v řízení změn ve složitém prostředí Odpovídat na sociální, vědecké a etické otázky, které se objevují v práci nebo ve studiu.	Kritická analýza, evaluace a syntéza nových a složitých myšlenek a strategických rozhodnutí založených na těchto postupech. Prokazovat zkušenosti z pracovní interakce se schopností strategického rozhodování ve složitém prostředí. Činnostmi podporovat společenský a etický růst.

Zdroj: NÚOV 2005

3. Profese učitele v kontextu EQF

Tab. 6. Rozšiřující formulace k 5. referenční úrovni EQF

5
<p>Obvyklé učební situace na této úrovni vyžadují, aby problémy byly řešeny v předem určeném učebním procesu. Je zde mnoho faktorů, z nichž některé jsou ve vzájemném vztahu, a proto jsou změny v kontextu někdy nepředvídatelné. Učení je založeno na zkušenostech z daného oboru, které jsou často specializované.</p> <p>Kvalifikace na úrovni 5 obvykle následují po ukončení postsekundárního učebního programu, například učňovství spolu s navazující praxí v příslušném oboru. Vyšší technici a manažeři dosahují těchto kvalifikací, které často překlenují sekundární a terciární vzdělávání a profesní přípravu. Vysokoškolské kvalifikace na této úrovni jsou spojovány s „krátkým cyklem“ (v rámci prvního cyklu) kvalifikací v soustavě vytvořené v rámci Boloňského procesu a jsou často podporovány moderními učebnicemi.</p> <p>Učení na této úrovni vyžaduje od žáka určitou samostatnost a je obvykle dosaženo koučováním v dobře stanovených postupech a znalostech.</p> <p>Zajišťování kvality je určováno převážně expertní evaluací spojenou s institucionálními procedurálními požadavky.</p> <p>Dosažení kvalifikace na úrovni 5 poskytuje přístup k vysokoškolským programům na úrovni 6 (často s výjimkou některých kreditů), k zaměstnání ve vysoce odborné práci nebo ke kariérnímu postupu prostřednictvím zlepšeného uznání pracovních schopností. Tyto kvalifikace mohou také poskytovat přímý přístup k pracovním rolím, které vyžadují vykonávání manažerských povinností.</p> <p>Tyto kvalifikace jsou ekvivalentem úrovně C ve směrnici o <i>Uznávání profesních kvalifikací</i>.</p>

Zdroj: NÚOV 2005

Profese učitele je v návrhu Evropského rámce kvalifikací zastoupena od 5. do 6. referenční úrovně EQF. Rozdíly mezi jednotlivými úrovněmi jsou dány identifikovaným rozsahem zodpovědnosti za učení se jiných. Ve jmenovaných referenčních úrovních je zodpovědnost za učení se jiných vyjádřena následujícími formulacemi specifických kompetencí:

5. referenční úroveň EQF: **„Vzdělává jiné a rozvíjí týmový výkon.“**
6. referenční úroveň EQF: **„... vykazuje iniciativu v řízení procesů, které zahrnují vzdělávání ostatních tak, aby se rozvíjel týmový výkon.“**

Jednotlivé referenční úrovně je nutné posuzovat v kontextu celého rastru Evropského rámce kvalifikací.

Při rozboru relací mezi 5. a 6. referenční úrovní je patrné, že učitelé jednotlivých stupňů škol mohou vykonávat činnosti vztahující se k oběma referenčním úrovním. Rozdíl mezi jednotlivými úrovněmi je dán rozsahem zodpovědnosti. 6. referenční úroveň již totiž zahrnuje zodpovědnost za řízení vzdělávacího procesu.

Pro odborníky používající deskriptory referenčních úrovní byly autory návrhu Evropského rámce vytvořeny soubory formulací, které se přímějí vztahují ke kontextu kvalifikačního procesu, netvoří však součást samotných referenčních úrovní. Zde jsou formulace vztahující se k tématu učitelské profese:

Tab. 7. Rozšiřující formulace k 6. referenční úrovni EQF

6
<p>Učební situace na úrovni 6 obvykle nejsou stabilní a vyžadují, aby v učebním procesu byly řešeny složité problémy. Je zde mnoho faktorů, které jsou ve vzájemném vztahu, což znamená, že změny v kontextu jsou nepředvídatelné.</p>
<p>Učení pro kvalifikace úrovně 6 obvykle probíhá ve vysokoškolských institucích. Pracovní prostředí však také poskytuje dostatečně náročný kontext a odvětvové a profesní orgány nabízejí uznávání učení dosaženého touto cestou. Učení na úrovni 6 staví na učení ve všeobecném sekundárním vzdělávání a ačkoliv je podporováno moderními učebnicemi, obvykle zahrnuje některé aspekty, které jsou v popředí příslušného oboru studia. Těchto kvalifikací dosahují lidé pracující jako vzdělání odborníci nebo v odborných manažerských pozicích.</p>
<p>Kvalifikace úrovně 6 jsou spojovány s prvním cyklem kvalifikací ve vysokoškolském vzdělávání v soustavě vytvořené v rámci Boloňského procesu.</p>
<p>Učení obvykle vedou experti buď přímým vyučováním, nebo praktickým koučováním. Studující mají omezenou kontrolu nad formálním obsahem a používanými metodami, očekává se však, že projeví samostatnost ve zkoumání a reagování na problémy.</p>
<p>Zajišťování kvality je určováno převážně expertní evaluací spojenou s institucionálními procedurálními požadavky, obvykle zahrnujícími posouzení třetí stranou.</p>
<p>Kvalifikace úrovně 6 poskytují přístup k profesním zaměstnaneckým příležitostem a jsou často vstupními kvalifikacemi pro kariéru v odborné a manažerské práci. Kvalifikace úrovně 6 také poskytují přístup k dalším učebním příležitostem ve vysokoškolském vzdělávání.</p>
<p>Tyto kvalifikace jsou ekvivalentem úrovně D ve směrnici o <i>Uznávání profesních kvalifikací</i>.</p>

Zdroj: NÚOV 2005

4. Evropský rámec kvalifikací a profese učitele v kontextu České republiky

V současné době je v České republice rozpracováván národní systém kvalifikací, jehož jedním z východisek je právě rodící se Evropský rámec kvalifikací. Je vytvářena tzv. Národní soustava kvalifikací, jejíž vznik byl umožněn zákonem č. 179/2006 Sb. o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání, který vstoupil v platnost 1. 8. 2007.

Hlavním cílem Národní soustavy kvalifikací bude provázání, zastřešení, zprůhlednění a vzájemná srovnatelnost v oblasti kvalifikací. Stejně jako EQF je základním principem Národní soustavy kvalifikací **přístup založený na výsledcích učení** (znalostech, dovednostech, kompetencích).

Základními prvky Národní soustavy kvalifikací tedy budou:

- **kvalifikace** (uznávané výsledky učení) a
- **standardy** (dohodnuté a strukturované popisy kvalifikací a způsobů, jimiž se bude ověřovat osvojení odpovídajících znalostí, dovedností a kompetencí jednotlivcem).

Pro každou uznávanou kvalifikaci budou vytvořeny dva druhy standardů: kvalifikační standard a hodnotící standard. V současné době jsou již první standardy vytvářeny, a to pro nejrozšířenější kvalifikace vyžadující výuční list. V příštích letech budou vytvářeny standardy pro kvalifikace vyžadující získání maturity a pravděpodobně budou vytvářeny i standardy pro vysokoškolské kvalifikace.

Bude tedy vytvořen kvalifikační standard i pro profesi učitele. Ten popíše, jaké kompetence musí jednotlivec mít, aby splnil kvalifikační nároky této profese. V příštích letech by tedy měl být k dispozici pro profesi učitele konsenzuálně vytvořený a přijatý nástroj v podobě standardů, který by plnil následující funkce:

- standard by byl východiskem pro projektování vzdělávacích programů pro počáteční přípravu učitelů,
- standard by byl podpurným východiskem pro projektování dalšího vzdělávání učitelů,
- standard by byl východiskem pro formulování skutečného kariérního systému učitelů,
- standard by umožnil získání kvalifikace na základě ověření dosažených kompetencí uchazeče, a to bez ohledu na kontext získání těchto kompetencí (ve škole, v práci, v rámci životních zkušeností, samostudiem).

Tyto funkce v současné době pro profesi učitel neplní žádná platforma. Pojetí Evropského rámce kvalifikací, které je založeno na výsledcích učení, je vhodnou plochou pro diskusi o podobě kvalifikačního standardu pro učitele.

Literatura

Kolektiv autorů: *Evropský rámec kvalifikací (EQF) pro celoživotní učení*. Praha : Národní ústav odborného vzdělávání, 2005.